

Нұр – Мүбәрак Египет ислам мәдениеті университеті
Ислам ілімдері факультеті
Дінтану кафедрасы

Тақырып 13. Тарих философиясы.

Мақсат: Тарих философиясының негізгі қағидаттары, ұстанымдары мен идеяларына теориялық талдау беру

Дәріс жоспары:

- 1.Тарихтағы объективтік жағдай және субъективтік фактор.
- 2.Тарихи процестің субъектілері мен қозғаушы күштері.
- 3.Қоғамдық прогресс пен оның өлшемдері

Тарих философиясының немен айналысатынын бастамас бұрын оның қалыптасу тарихының кейбір мәселелеріне тоқтала кетейік. Тарихи философия әлеуметтік және индивидуалданған адам болмысының хронологиялық мәселелерімен айналысады. Алайда оның бұл мәселелердің бүкіл кешеніне қатынасы бар екені де белгілі. "Әлеуметтік және индивидуалды болмысқа" тарих та, мәдениет те, жеке адам болмысы да және т.б. кіреді. Тарихтың, мәдениеттің, экономиканың (шаруашылықтың) және т.б. "жеке философиялары" бар екенін ескерсек, оның зерттеу аймағын анықтау қиынға түседі.

Тарих туралы философиялық пайымдаудың қалыптасуы мен дамуына толық болмаса да оның кейбір негізгі сәттеріне тоқтала кетейік. Бұл жерде Г.В.Ф.Гегельдің атақты "Тарих философиясы бойынша лекциялар" еңбегіндегі тарих ғылымы дамуының жалпы дәуірлеріне сүйенеміз. Гегель тарихи таным дамуының үш кезеңін бөліп көрсетеді:

- 1) Антикалық дәуірде Геродот және Фукидидтен басталып кейінгі ортағасырлар мен Қайта өрлеу дәуіріне дейін жалғасқан "бастапқы тарихнама".
- 2) Жаңа заман мен Ағартушылық дәуіріндегі "сыншыл тарихнама".
- 3) Философиялық тарихнама.

Осы дәуірленуді негізге ала отырып, оның кейбір мәнді мезеттеріне тоқталайық. Мысалы, антикалық грек-рим тарихшыларының тарих ғылымына сіңірген еңбегі қандай? Фукидид және Геродот заманынан бері Тарих оқиғалардың тізбегі ретінде көрінді. "Алғашқы", "бастапқы" тарихнама оқиғаны тарихи үдерістің клеткасы, басты ұясы ретінде санаға сіндірді. Бұл тарихнаманың екінші маңызды жаңалығы, оқиғалардың пайда болуын, іске асуын, дамуын уақыт ағынында қарастырды. "Топос" (грекше – "topos" "орын") және "Хронос" (грекше – "xrodog" "уақыт"), яғни уақыт ағымында өткен оқиға – міне, антикалық дәстүрдің әлемдік тарихнамаға бергені осы.

Тарихи үдерістердің онтологиялық қырларын (тарихтың мәні мен мағынасы, бағыттары, тарих пен табиғат, тарихи прогресс, және т.б.) зерттейтін арнаулы философиялық ілім – тарих философиясы негізінен Жаңа

заманда қалыптасып, толысты. Оның басты өкілдері Дж. Вико, Ш. Монтескье, Ф. Вольтер, И. Гердер, Гегель христиандық сәуегейшілдік формаларын сақтағанымен, тарихи процестерге терең философиялық талдау бере білді.

Тарихтың пайда болуы, алғашқы әмбебапты тарихи сана Геродоттан басталатыны белгілі. Гректерден бөтендерді ол дәстүр бойынша «варварлар» деп атағанымен, олардың істері мен қылықтары жөнінде, тіпті қазіргі нәсілшіл батыстық тарихшылардан ол біршама әділ, ерекше қызығушылықпен баяндай бастайды. Іс жүзінде ол дүниежүзілік тарихтың қаһармандарын суреттейді және сол себепті оны кейін Плутарх «патриот емес» деп жазғырады. Алайда қазіргі өркениетті адамзат Геродотты «Тарихтың атасы» деп құрметтейді.

Оның үстіне, антикалық заманнан бері қоғамның мемлекеттік-құқықтық және саяси құрылымының теориясы мен тарихының, әділетті қоғам және билік туралы ілімдердің маңызы арта түсті. Осылардың негізінде қоғам мен адам туралы философиялық ілімдер дамуының ішкі логикасы Жана заман мен Ағартушылық дәуірінде ерекше қырынан көрініп, әлеуметтік философияның ішкі ядросын құрайтын философиялық-тарихи білімдердің негізі қаланды.

Және осы жерде Тарихтағы Рухтың, Идеяның дамуының ішкі мәні, принципі туралы мәселе туындайды. Оны да "тауып алып" және терминологиялық тұрғыда "белгілеу" қажет. Гегель бұл мәселеге келгенде де бұл міндетті өзінің диалектикалық-логикалық көзқарасы мен объективтілік позициясы тұрғысынан шешеді. Ол әлемдік тарихтың ішкі принципін тауып және оны сөзбен белгілейді. Бұл принцип пен осы сөз – Еркіндік деп белгіленеді.

Тәуелсіз Қазақстанның тарихи санасы

Тәуелсіздік алғаннан кейінгі қазақстандық қоғамды модерндеу барысында туындаған қайшылықты үдерістерден, «бүгінгі күні қоғамды жаңарту үшін жаңа технологиялар мен жаңа саяси және әлеуметтік құрылымдар қалыптастырумен салыстырғанда, рухани факторлардың маңызы бір де кем емес; қазіргі модернизация – ішкі де сыртқы да, төлтума да, кірме де факторлар өзара әрекетке түсетін қоғам өзгеруінің күрделі әрі қайшылықты тәсілі; модерндік өзгерістердің нәтижесінде қазақстандық әлеумет үшін мәдениетті өндірудің, таратудың және сақтаудың жана типі пайда болады» (Г. Шалабаева).

Осы реформаларды жүзеге асыру барысында аса маңызды экономикалық өзгерістерге қол жетті. Жоспарлы, тәуелді экономикадан нарықтық ашық экономикаға өтіп, мемлекеттік иеліктен жекешелендіру процесі аяқталды. Ұлттық тәуелсіздіктің мәнді белгісінің бірі ретінде ұлттық валюта табысты енгізіліп, еліміз әлемдік нарық жүйесіне кірді. Ұлттық қаржы институттары, қалыпты екі деңгейлі банк жүйесі, тең құқықты меншік түрлері қалыптасып, кәсіпкерлік өмірге енді. Соған сәйкес қоғамның әлеуметтік құрылымы да өзгерді.

Жаңарту теориясы салынған іргетастың негізі ретінде әлеуметтанудың барлық дерлік классиктерінің жұмыстарын көрсетуге болады, өйткені олар қандай да бір деңгейде мына мәселелерді қозғайды: О. Конттың адамзат дамуының үш кезеңі идеясы, К. Маркстің тарихи материализмі, М. Вебердің «рационалдандыруы», Г. Зиммельдің абстракциясы, Ф. Теннистің «қауымы» мен «қоғамы», Э. Дюркгеймнің «механикалық ынтымақтастықтан» «органикалық ынтымақтастыққа» өту идеясы, Т. Парсонстың «әлеуметтік дифференциация» рөлін талқылауы және өзгелері.

Жаңарту теориясындағы негізгі ұғымдар «дәстүр» мен «қазіргі заман» ұғымдары болып табылады. Бұл ұғымдар тарихи уақыттың ерекшеліктерімен - өткеннің, қазіргінің және келешектің ерекшеліктерімен сипатталған әлеуметтік-мәдени жүйелердің жағдайымен сипатталады. «Дәстүр» - бұл көптеген «қазіргі замандардың» жиынтығы, бұл тарихи метаморфозалардың сүзгісінен өтіп әлеуметтік жадыда жинақталған рухани тәжірибе.

Көрнекілік материал: презентация, Схемелар, таблицалар, слайдтар.

Әдебиет:

1. Алтаев Ж. А. Ғылым тарихы мен философиясы: оқулық . 2011. - 468 бет.
2. Ғарифолла Есім «Фәлсафа тарихы» – Алматы, 2000.
3. Ғарифолла Есім «Адам-зат» – Астана, 2008.
4. Ғарифолла Есім Қазақ философиясының тарихы Алматы, 2016г
5. Мырзалы С. Философия: оқулық . 2011. - 672 бет.
6. Нысанбаев, Ә. Ғылым тарихы және философиясы: оқу құралы Алматы : Эверо, 2013

Бақылау сұрақтары:

1. Тарихтың мағынасы, «тарихтың соңы», қазіргі заманғы философиялық талқылаудағы полхистория.
2. Қазіргі өркениеттегі тарихи үрдістердің ерекшелігі мен қайшылығы
3. Қазақтың тарих философиясы туралы не білесіз?.